

Međunarodni znanstveni skup V. Istarski povijesni biennale,

Poreč, 19. – 21. svibnja 2011.

U Poreču je, u Zavičajnom muzeju Poreštine, od 19. do 21. svibnja 2011. u organizaciji Zavičajnoga muzeja Poreštine, Sveučilišta Jurja Dobrile – Odjela za humanističke znanosti i Državnog arhiva u Pazinu održan međunarodni znanstveni skup *V. Istarski povijesni biennale*. Skup pod nazivom “*Domus, casa, habitatio...: kultura stanovanja na jadranskom prostoru*” okupio je stručnjake iz Hrvatske, Slovenije i Italije, koji su svojim izlaganjima pridonijeli novim saznanjima o kulturi stanovanja na jadranskom prostoru i otvorili put novim istraživanjima.

Okupljene su na otvorenju pozdravili ravnateljica porečkoga muzeja Elena Uljančić-Vekić, biskup porečki i pulski mons. Ivan Milovan, pročelnik Upravnoga odjela za kulturu Istarske županije Vladimir Torbica, zamjenica gradonačelnika Grada Poreča Nadia Štifanić-Dobrilović i rektor Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli Robert Matijašić. Tom je prigodom predstavljen zbornik radova *IV. Istarskog povijesnog biennala: “Filii, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru”*, u kojemu su objavljeni radovi izloženi na prošlom skupu, održanom 2009. godine. Osim glavne urednice, Marije Mogorović Crljenko, na zbornik su se osvrnuli Zdenka Janeković Römer, članica predsjedništva Hrvatskoga nacionalnog odbora za povijesne znanosti, koja je prilikom predstavljanja istakla da je riječ o prvoj cjelovitoj monografiji u nas posvećenoj djeci i djetinjstvu kroz povijest, dok je Ivan Jurković s Odsjeka za povijest Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli detaljno predstavio sadržaj samoga zbornika.

Radni dio prvoga dana skupa započeo je izlaganjem Zdenke Janeković Römer (Zagreb) pod naslovom “Udobni dom suknara Mihovila”, kojim je predstavljen srednjovjekovni inventar imovine Mihovila Petrovog, bogatoga zadarskoga trgovca suknom iz 14. stoljeća. Ovaj izvor sadržajem i opsegom odudara od drugih srednjovjekovnih inventara iz dalmatinskih gradova, a dragocjeno je svjedočanstvo o kulturi stanovanja, ali i svakodnevnici, dobrostojeće srednjovjekovne građanske obitelji u 14. stoljeću.

Darja Mihelič (Ljubljana) u izlaganju “Bivanjska kultura v luči inventarnih popisov imetja piranskih sirot” koristeći se inventarnim popisima imovine piranske siročadi, koje su njihovi skrbnici nakon smrti roditelja bili obavezni sastaviti, prikazala je izgled i opremljenost kuća u Piranu u 13. i

14. stoljeću. Da su kasnosrednjovjekovne kuće imale tri osnovna prostora: spavaću sobu, kuhinju i podrum za skladištenje, autorica je potvrdila konzultiranjem ukupno šest ovakvih inventara sačuvanih u piranskim notarskim knjigama, a njihovom analizom pridonijela je rasvjetljavanju kulture stanovanja u Piranu u kasnom srednjem vijeku.

“Nepovredivost doma u istarskim statutima” naslov je izlaganja što ga je pripremio Jakov Jelinčić (Pazin). Ustvrdio je da su zaštita i sigurnost doma bili vrlo važan čimbenik, zbog čega propise o tome nalazimo u svim istarskim statutima, izuzev motovunskoga koji nije imao glavu koja bi to izričito propisivala. Razmotrio je statutarne odredbe vezane uz nasilan upad u tuđu kuću, krađu u njoj te ranjavanje ili ubojstvo ukućana. Zaključio je da su kazne bile vrlo stroge, što je zasigurno utjecalo na malobrojnost ovih zlodjela, zbog čega je i broj sačuvanih kaznenih procesa vrlo malen. Iznio je tri primjera/procesa: ubojstvo u Brtonigli, razbojstvo u Novigradu i otmicu u Materadi.

Prvu sesiju drugoga dana skupa otvorila je Klara Buršić-Matijašić (Pula) temom “Živjeti u Istri u prapovijesti”. U izlaganju je prikazala razvoj prostora za stanovanje u prapovijesti te zaključila da je Istra u promatranom razdoblju pratila tijek povijesnoga razvoja stambene arhitekture na istočnoj obali Jadrana, s jasno vidljivim utjecajima jugoistočne Europe, predalpskoga prostora i Apeninskoga poluotoka.

Maurizio Levak (Pula) je u izlaganju naslovljenom “Uvjeta stanovanja u Istri u ranom srednjem vijeku: saznanja i pretpostavke” prikazao prilike u kojima su nastala naselja u ranom srednjem vijeku te značajke ranosrednjovjekovnih stambenih objekata i uvjeta stanovanja u njima. Naglasio je da je na prijelazu iz kasne antike u rani srednji vijek, zbog sve nestabilnijih i nesigurnijih prilika, došlo do postupnoga pogoršanja životnih uvjeta stanovništva, osobito onoga koje je živjelo izvan gradova podignutih u antičko doba. Stoga u doba kastrizacije nastaju i razvijaju se nova utvrđena naselja, a karakterizira ih nepravilan rast i zbijenost stambenih i ostalih objekata, što je uvjetovalo loše životne i stambene uvjete. Na temelju iznesenih primjera, zaključio je da novonastali gradovi u Istri do kraja srednjega vijeka zadržavaju pretežito ruralne značajke.

U predavanju “I palazzi episcopali fra tarda antichità e medioevo: aspetti ecclesiologici, architettonici, urbanistici” Renata Salvarani (Rim) se osvrnula na ekleziološke, arhitektonske i urbanističke aspekte biskupskih

palača u Ravenni, Akvileji i Poreču, uspoređujući ih s primjerima iz Pad-ske nizine (Mantova, Verona, Como, Vercelli). Naglasila je da je biskupska palača, zajedno s katedralnom crkvom i baptisterijem, predstavljala jezgru oko koje se razvijao gradski život između kasne antike i ranoga srednjeg vijeka, a da je i u sljedećim stoljećima taj prostor imao značajnu ulogu u razvoju urbanoga tkiva.

Izlaganjem “Stanovati na Rabu u kasnom srednjem vijeku” Dušan Mlacović (Ljubljana) je prikazao sliku života, življenja i stanovanja u kasnosred-njovjekovnom Rabu. Iako su stariji povjesničari umjetnosti 19. i 20. stoljeća stvorili predodžbu o rapskom kasnom srednjovjekovlju kao dobu zamiranja vitalnosti gradske zajednice i prekidu graditeljskoga procvata, Mlacović je ponudio drugačiju sliku gotičkoga Raba. Konzultiranjem pisanih izvora za povijest Raba iz druge polovice 14. stoljeća, odnosno notarskih spisa dvaju rapskih notara nastalih od 1369. do 1382., iznio je novi pogled na rapsku kulturu stanovanja u kasnom srednjem vijeku, kvalitetniju u odnosu na ranije interpretacije.

Izvanredan uvid u kućanske predmete namijenjene pripremi hrane i blagovanju u kućama Šibenika i njegova distrikta od 1451. do 1468. godine dao je Goran Budeč (Zagreb) radom “Kuhanje, pečenje i blagovanje: pribor za jelo i kuhinju u kućama kasnosrednjovjekovnog Šibenika”. Njegovo izla-ganje se temeljilo na inventarima dobara koje je sastavio šibenski bilježnik Karotus Vitale de Pirano uz pomoć sina, Antoniusa Vitalea, te Kristofora pok. Andrije i Šimuna Vratojevića. Analizom spomenutih kućanskih pred-meta autoru je bilo moguće sagledati razne aspekte svakodnevnoga života, kao i razinu materijalne kulture šibenskoga stanovništva u promatranom razdoblju.

Gaetano Benčić (Tar) je u izlaganju “Edilizia abitativa e luoghi dell’abitare nell’Istria medievale” na primjeru više istarskih nalazišta prika-zao promjene kod stanovanja na prijelazu iz kasne antike u rani srednji vijek (6. – 7. stoljeće). Posebnu pažnju posvetio je tipologijama kuća, načinima gradnje i razvoju stambenoga prostora, kako u ruralnim tako i u urbanim mjestima istarskoga poluotoka.

U izlaganju “Kuća i dom – mjesto sigurnosti i(li) nasilja za ženu” Marija Mogorović Crljenko (Pula) bavila se pitanjem u kojoj je mjeri kuća, odnosno dom, predstavljao sigurnost za ženu, a u kojim je slučajevima bio mjesto nasilja. Rad se temeljio na konzultiranju knjiga konkubinata, ženidbenih

sporova i otmica Porečke biskupije iz prve polovice 17. stoljeća. Žena je promatrana u različitim obiteljskim ulogama, kao supruga, potencijalna mladenka, kći, nećakinja, majka ili konkubina, ali i u profesionalnim ulogama, kao, primjerice, sluškinja. Iz korištenih izvora proizlazi da je nasilje moglo biti verbalno, fizičko, psihičko i ekonomsko. Autorica je također razmatrala u kolikom je omjeru zlostavljanje, odnosno nasilje, bilo uzrokom razvoda.

Dragica Čeč (Kopar) dotaknula se slične teme u predavanju naslovljenom „»Ker nima nobene druge ženske za hišno oskrbo in tudi nobene dojilje za dojenčka« trije primeri najbolj »skritega za hišnimi zidovi«: spolni delikti v treh mestih: Pazin, Lindar, Lovran”. U izlaganju je autorica razotkrila slučajeve spolnih delikata u trima istarskim mjestima, otkrivši tako najskrivnije tajne obiteljskoga života. Njihovom je analizom prikazan odnos prema tijelu i spolnosti, ali i način života u kući, promatran kroz uloge muškarca i žene u kući, obiteljske odnose i strategije. Spomenuti kazneni procesi čuvaju se u Arhivu višjega kazenskoga sodišća u Ljubljani.

Elena Uljančić-Vekić (Poreč) u predavanju “Zgrade i stanovanje u ranonovovjekovnom Poreču” rasvijetlila je segmente kulture stanovanja u Poreču od 1650. do 1720. godine. Polazeći od niza dokumenta privatnopravne prirode (inventari, oporuke, kupoprodajni ugovori, ugovori o najmu, arbitraže i sl.), autorica je prikazala arhitektonski izgled grada, građevina te raspored, namjenu i opremu privatnih kućanskih prostora u spomenutom razdoblju.

Izlaganjem Lije de Luca (Venecija) “Dispute attorno alla proprietà nell’Istria veneta di fine Settecento” započeo je poslijepodnevni dio skupa. Na dvama primjerima, iz Pićna i Labina, autorica je prikazala konfliktne situacije i odnose u obitelji uzrokovane sporovima oko imovine pri prijelazu vlasništva s jedne generacije na drugu. Ovim primjerima naznačila je značaj i važnost koju su stanovanje i vlasništvo nad nekretninama imali u Istri na kraju 18. stoljeća.

Slijedilo je izlaganje Danijele Doblanović (Pula) “Savičenta u prvoj polovini 18. st. – pokušaj rekonstrukcije socijalne topografije”. U njemu je autorica pokušala rekonstruirati socijalnu topografiju kaštela Savičenta, feuda obitelji Grimani, polazeći od knjige *Stanje duša iz 1734.* i bilježničkih isprava toga vremena (oporuka i kupoprodajnih ugovora) te koristeći se pritom katastarskom mapom Savičente iz 1820. Prikazala je savičentske kontrade te ukazala na vlasništvo nad kućama, osobito Krnjela koji su u

Savičenti činili oveći postotak stanovništva a posebnu je pažnju posvetila i zgradama oko trga.

O kulturi stanovanja u Trogiru govorila je Fani Celio Cega (Trogir) kroz predavanje “Kultura stanovanja u trogirskim kućama tijekom druge polovice 18. st. na primjeru imovnika braće Canali”. Imovnik kuće bogate građanske i obrtničke obitelji Canali sastavljen je 1771. Inventar kuće Canali svjedoči o opremljenosti i izgledu trogirskih kuća tijekom druge polovice 18. stoljeća, ali progovara i o načinu života ove obitelji te kulturi svakodnevice. Autorica je usporedbom s drugim onodobnim palačama zaključila da je trogirsko plemstvo živjelo u bogato opremljenim palačama, najčešće sa sličnim rasporedom prostorija od podruma do viših etaža, s kuhinjom smještenom redovito u potkrovlju. Načinom života, sudeći prema sačuvanoj arhitekturi te arhivskoj građi, trogirski plemići nisu nimalo odudarali od svojega staleža u drugim europskim gradovima onoga vremena.

Dean Krmac (Kopar) izložio je rad “Case e abitazioni di Trieste e dell’Istria a metà Ottocento. Uno sguardo alle condizioni abitative degli Istriani”, u kojemu je razmatrao uvjete stanovanja u Trstu tijekom prve polovice i sredinom 19. stoljeća, zaključno s 1857. godinom. U nešto više od pedesetak godina broj kuća povećao se za 44 %, nasuprot demografskom porastu većem od 200 %. Razmatrajući odnos ovih dvaju fenomena Krmac je analizirao kako se povećanje broja stanovnika odrazilo na kvalitetu stanovanja i uvjete stanovanja u gradu Trstu. Posebnu pažnju posvetio je analizi prostornoga smještaja istarskih doseljenika te usporedbi stambenih uvjeta u Trstu s uvjetima u ostalim istarskim gradovima.

“Ruralna stambena arhitektura u Štinjanu (1876. – 1918.)” naslov je izlaganja koje je održala Gabrijela Lovrić Cukon (Pula), a u kojemu je pokazala da je urbanistički razvoj ovoga prigradskoga naselja Pule u promatranom razdoblju karakteriziran sporim rastom bez ikakve urbanističke koncepcije te da je u potpunosti ovisio o financijskim mogućnostima graditelja i vlasništvu nad zemljištem. Konzultiranjem dosad neobjavljenih izvora (odobrenja za građenje sa svom popratnom dokumentacijom, uporabnih dozvola i ostalih izdanih akata), koji se čuvaju u arhivu Grada Pule, Lovrić Cukon je prikazala osnovne značajke ruralne stambene arhitekture, tipologiju stambenih zgrada te urbanistički razvoj Štinjana.

Posljednji dan skupa otvorila je Špela Ledinek Lozej (Nova Gorica) izlaganjem “Stanovanjska kultura v Vipavski dolini: spremembe kuhinjskega

prostora skozi 20. stoljeće”. Polazeći od etnoloških istraživanja autorica je u izlaganju pratila razvoj i promjene u veličini, izgledu i opremi kuhinjskoga prostora na području Vipavske doline u Sloveniji. Pokazala je da je od svih prostora upravo kuhinja doživjela najviše promjena kroz 20. stoljeće te da je bila i ostala glavni i središnji stambeni prostor.

Rino Cigui (Rovinj) je u predavanju naslovljenom “Abitazioni e trasmissioni infettive tra età moderna e contemporanea: alcuni esempi istriani” ukazao na vezu između stambenih prilika i zaraznih bolesti koje su obilježile istarsku modernu i suvremenu povijest. U izlaganju je prikazao kako su nepovoljni uvjeti stanovanja te loše higijenske i prehrambene navike istarskoga čovjeka u promatranom razdoblju pogodovale pojavi i razvoju epidemičnih bolesti.

Predmet interesa Milana Radoševića (Pula) bila je tema “Higijena stanovanja i zarazne bolesti u Istarskoj provinciji između dva svjetska rata”, a predavanje se temeljilo na istraživanju arhivske i novinske građe od 1918. do 1940. godine. Pokazao je da je loša higijena stanovanja, uzrokovana kroničnim nedostatkom vode, neodgovarajućim stambenim uvjetima te nedovoljnim zdravstvenim prosvjećivanjem, utjecala na širenje zaraznih bolesti i pojavu epidemija. Osobitu pozornost posvetio je zdravstvenom prosvjećivanju stanovništva, odnosno profilaksi. Prosvjećivanje se provodilo kroz novinsku propagandu, javna predavanja i školsku nastavu, s ciljem educiranja stanovništva o načinima sprječavanja zaraze unutar obiteljskoga prostora, odnosno metodama i mogućnostima stvaranja zdravijih stambenih uvjeta.

Radom “Higijena stanovanja i djelovanje Škole narodnog zdravlja u međuratnom razdoblju” Željko Dugac (Zagreb) je na osnovi fotodokumentacijske i arhivske građe dao presjek zdravstveno-prosvjetnoga djelovanja i rada Škole narodnog zdravlja iz Zagreba i njoj podređenih socijalno-medicinskih ustanova na terenu. Pritom je poseban naglasak stavio na proučavanje stambenih prilika i higijene stanovanja na području jadranske obale i njezina zaleđa. Prikazao je tzv. metode proučavanja i poučavanja naroda, koje su obuhvaćale najprije prikupljanje dokumentacijske građe o stambenim prilikama pučanstva, zatim, prema ukazanim potrebama, osmišljavanje odgovarajućih zdravstveno-prosvjetnih i drugih javnozdravstvenih akcija s ciljem poboljšanja higijene stanovanja.

Vremenski okvir ovogodišnjih tema kretao se od prapovijesti do kraja 20. stoljeća, a autori su se dotaknuli više aspekata kulture stanovanja, od

izgleda kuća kroz povijest, uvjeta stanovanja i kvalitete života, do međuobiteljskih odnosa u kući. Izlaganja su bila popraćena raspravama u kojima su sudionici mogli razmijeniti podatke, provesti komparativne analize ili doći do novih saznanja, što je umnogome oplodilo rad skupa.

Sudionici su drugoga dana održavanja skupa imali prilike upoznati se s novih otkrićima u Eufrazijevoj bazilici uz stručno vodstvo Ivana Matejčića. Prigodom zaključenja skupa organizator je najavio temu sljedećega bijenala (životinje), a poslijepodne su sudionici, uz vodstvo Gaetana Benčića, razgledali ostatke benediktinskoga samostana sv. Mihovila na Limu i Sveti Lovreč Pazenatički.

Elena Poropat

***Gli inizi della tutela dei beni culturali in Istria*, giornata di studio sul patrimonio culturale istriano, Capodistria, 10 giugno 2011**

Capodistria, città ricca di storia con un importante retaggio architettonico, artistico e culturale, ha ospitato a palazzo Gravisi, sede della Comunità degli Italiani “Santorio Santorio”, il convegno scientifico internazionale *Gli inizi della tutela dei beni culturali in Istria* ideato e promosso dalla Società umanistica Histria di Capodistria in collaborazione con la succitata Comunità degli Italiani e con la partecipazione dell’Archivio regionale con sede nella città di San Nazario. L’iniziativa aveva il patrocinio scientifico dell’Istituto per la tutela dei beni culturali della Slovenia (*Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije*), della Facoltà di filosofia di Fiume (*Filozofski fakultet u Rijeci*) e della Direzione regionale per i beni culturali e paesaggistici del Friuli – Venezia Giulia. Si è trattato di un incontro di rilievo giacché ha permesso, grazie al concorso di studiosi di varia formazione e interesse, provenienti dalla Slovenia, dall’Austria, dall’Italia e dalla Croazia, di affrontare la realtà della tutela del patrimonio culturale in senso lato, dalle prime concrete manifestazioni nel corso del XIX secolo ai giorni nostri. Accanto all’analisi storica, gli organizzatori hanno pensato di estendere le considerazioni anche alla situazione attuale, per evidenziare il grado di sensibilità verso quanto ereditato dai predecessori, presentando alcuni esempi concreti di recupero degli antichi monumenti. Gli interventi si sono soffermati sugli albori e sullo stato attuale per l’appunto, in modo